

та практичні тренінги допоможуть підвищити професійний рівень педагогічних працівників закладів освіти та опанувати сучасними технологіями першої психологічної допомоги за методичними посібниками Save the Children, а також ознайомити вчителів та викладачів з рекомендаціями щодо перенаправлення Міжнародного Постійного Комітету (IASC). Для створення сприятливої атмосфери, яка дозволить дітям розслабитися, зняти емоційне напруження, відновити почуття безпеки та психоемоційного комфорту емоційно налаштуватися на урок, рекомендовано вчителям, під час уроку, впровадження «психологічних хвилинок», які розробляли практичні психологи закладів освіти.

Отже, в сучасних умовах повномасштабного вторгнення в Україні постала проблема осмислити нині діючу систему освіти, метою якої є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу. В основу нової концепції освіти, на нашу думку, має бути покладений принцип не інформаційного навчання, який, на жаль, сьогодні займає панівні позиції, а принцип навчального пізнання, або методологічного навчання, що спирається на методологію наукового пізнання, тобто в процесі розвивального навчання має відпрацьовуватись прогресивна технологія діяльності студента для отримання й використання визначеної системи знань, умінь і навиків, вироблятися певний стиль мислення, які уможливають кожній особистості орієнтування в новій для неї ситуації і віднаходження ефективних варіантів діяльності.

Література:

1. Національна доктрина розвитку освіти: Затверджено Указом Президента України від 17 квітня 2021 року № 347/2002 .
2. Закон України «Про вищу освіту»: Затверджено 17 січня 2022 р. № 2984-ІІІ.
3. *Таланчук Петро, Рижкова Світлана* . Дистанційна форма навчання як складова інтегрування України в світовий освітній простір // *Освіта й управління.*— Т. 3 . — 2017.— №1— С 48-52.

Олексій Штена,
*кандидат філософських наук, старший викладач
кафедри філософії Полтавського національного педагогічного універ-
ситету імені В.Г. Короленка*

Межове становище українського етносу як чинник стресогенезу на- ціональної ментальності

Надзвичайно важливим чинником формування української політичної нації є її ментальність. Ментальні автоматизми українського етносу, в свою чергу, формуються протягом певного проміжку соціального часу під впливом потужних факторів його суспільно-історичного розвитку. Процес творення політико-правової ментальності українського етносу під впливом подій, явищ,

процесів його суспільно-історичного розвитку, а також факторів географічного розташування та особливостей навколишнього природного середовища, що надзвичайно болісно сприймаються соціальною спільнотою і, як наслідок, зумовлюють трансформації в змісті її настанов, визначимо як ментальний стресогенез.

Одним з основних чинників стресогенезу українців стало географічне розташування їх ареалу мешкання, його так зване «межове» становище, на кордоні між цивілізаційним Сходом і Заходом. Варто відзначити, що дію цього фактору важко обмежити певним хронологічним періодом. Якщо виходити з того, що процес формування українського етносу почався з середини XIII століття (орієнтовно після монголо-татарської навали), то чинник межового становища українських етнічних земель впливає на процес формування ментальності українців з початку зародження цієї соціальної спільноти і продовжує діяти до сьогодні. Проте, не варто відкидати і ту обставину, що даний фактор значною мірою обумовлював і ментальність історичних попередників українців – слов'янських племен, руського етносу тощо, адже вітчизняна правова ментальність не виникла на порожньому місці, а була значною мірою «успадкована» від них.

Основними його проявами є: міграції різноманітних етносоціальних спільнот, що могли здійснюватись як мирним шляхом, так і у вигляді військових вторгнень, які супроводжувались конфліктами з місцевим населенням та частковою чи повною його асиміляцією (у різні історичні часи на українських землях оселялись кімерійці, скіфи, сармати, гуни, готи, греки, слов'яни тощо); військові вторгнення, що не мали мети заселення території автохтонного населення, а носили характер загарбницьких чи грабіжницьких походів (сюди можна віднести періодичні вторгнення хозар, печенігів, половців, монголо-татарську навалу, набіги кримських татар та інших татарських орд, військові операції польських, турецьких, російських військ різних часів, шведське вторгнення 1708 року, певним чином межовим становищем українських земель (їх геостратегічним значенням) обумовлені і військові дії на їх території в період I та II світових війн, а також гібридна агресія 2014 року; торгівельні контакти (пролягання торгового шляху «із варяг у греки», наявність значної кількості судноплавних річок, відносно розвинена інфраструктура сучасності мали наслідком інтенсивний торговий обмін з іншими етносами); культурний обмін із сусідніми спільнотами, що суттєво позначився на мові, релігії, культурі, ментальності українців.

Найбільш відчутний вплив на стресогенез мали військові вторгнення різноманітних соціальних спільнот на вітчизняні терени. У результаті дії даного фактору буття місцевого населення на цих землях супроводжувалось постійною смертельною небезпекою, очікуванням військової інтервенції, що докорінно змінює звичний побутовий уклад. Очевидно, саме під впливом проживання на «цивілізаційній межі» в українській народній свідомості виникає критичне ставлення до будь-якої праці, адже «ворог прийде – все одно все попалить». Це дає підстави вітчизняним філософам та історикам визначити результативну (інтегральну) функцію Великого кордону як прозорого бар'єру

між війною і миром з перевагою у часовому вимірі воєнних конфліктів між мирними перепочинками [4, с. 32].

У цій екзистенційно-межовій ситуації, на думку українського етнопсихолога та філософа діаспори О. Кульчицького, «були можливі два типи реакції мешканців неспокійних земель: «*vita maxima et heroica*» авантюрно-козацького життєвого стилю і «*vita minima*» – поведінка «анабіотичного» стилю, притаєння існування. Використовуючи останню рятувалися, за народними переказами, від загибелі наші предки, заховавшись від ворога в озерах і вдихаючи повітря через стебла очерету. Перша форма в своєму ідеальному продовженні, – призводила до виникнення «ентузіастичної компоненти» в етнічній ментальності, друга – до «стилю приховуваності», тобто звуження сфери контактів із зовнішнім світом, до «відступу в себе», і тим самим, до формування відповідних світосприймаючих домінант» [2, с. 16-17].

Крім того, розташування на межі цивілізованого світу створювало моральне виправдання для «втечі» від «офіційного» соціуму, поза межі державного та суспільного життя, стимулювало почуття свободи від деяких суспільних норм та стереотипів. Найбільш типовими серед них соціальний психолог О. Мостяєв зазначає схильність до насильства, грабунків, порушення моральних норм [3, с. 20]. Такий втікач не визнавав над собою жодної влади, його дії, зокрема, об'єднання в невеликі групи таких самих ухадників, ставали його особистим вибором та життєвим шляхом. Слушною є думка О. Мостяєва, що ухадництво стимулювало водночас як раціональні елементи світовідчуття, так і ірраціональні. Він акцентує увагу на тому, що з одного боку підтримувалась раціональність, що виявлялась у прагненні до планування, передбачення, систематичності у вчинках, а з іншого, спостерігається тенденція до швидкої зміни під їх впливом емоцій та афектів [3, с. 21].

За визначенням О. Донченко та Ю. Романенко, розташування між Сходом та Заходом призводить до маргіналізації України, що має такі прояви:

а) послаблення інтегрованості нації, персоналістичний тип національної психоідентифікації;

б) поліцентричність поведінки, інтелектуальна та емоційна амбівалентність, соціокультурний еkleктизм [1, с. 214-215].

На цьому ментальному підґрунті постали такі негативні явища українського буття, як анархізм, абсентеїзм, громадська пасивність. В останні роки перед гострою зовнішньою загрозою значна частка вітчизняного соціуму виявила абсолютну пасивність, легковажність і навіть відверту антидержавну позицію, що проявлялось в ухиленні від мобілізації, самовільному залишенні своїх позицій військовослужбовцями, недбалому ставленні до власних обов'язків і в різноманітних формах співпраці з ворогом. Проте поряд з такими ганебними фактами маємо приклади беззаперечного героїзму та самозречення, безпрецедентної підтримки армії з боку населення, масові вияви патріотизму. Усе це, безперечно, є проявом історичного досвіду українського етносу, отриманого ним протягом століть перебування «на межі» та еkleктичної деформованої української ментальності.

Деструктивні поведінкові настанови потребують коригування з допомогою впровадження загальнодержавної правової ідеології та ефективної систе-

ми політико-правового виховання молоді. Доцільним є вироблення державної правової ідеології (ідеології державного будівництва), що ґрунтуватиметься на політико-правових ідеях правди-справедливості, братерства-рівності та волі-свободи та буде спрямована на коригування окремих негативних рис національної ментальності. Саме вони в своїй сукупності формують прадавній суспільний ідеал українців, досягнення якого забезпечить побудову ефективної національної держави та сприятиме подоланню наслідків стресогенезу вітчизняної ментальності.

Література:

1. Донченко О.А. Архетипи соціального життя і політика: Глибинні регулятори психополітичного повсякдення. Київ: Либідь, 2001. 336 с.
2. Кульчицький О. Світовідчуття українців. *Українська душа*. Н'ю-Йорк-Торонто: Ключі, 1956. С. 13-25.
3. Мостяєв О. Вплив пограничного положення України на формування соціальних поведінкових стереотипів. *Наука і суспільство*. 2011. № 1-2. С. 15–23.
4. Стороженко І. Великий кордон і українське козацтво кінця XV- середини XVII століття. *Київська старовина*. 2006. № 1. С. 31-45.

Наталія Токуєва,

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін Полтавського державного аграрного університету

Розвиток суб'єктної активності здобувачів вищої освіти в системі дистанційного навчання

Український освітній простір сьогодення зорієнтований на виховання людини з суб'єктною позицією, тобто активної, компетентної, відповідальної, креативної особистості, здатної до самовизначення у своїх життєвих і діяльнісних пріоритетах. Підготовка майбутнього фахівця в закладах вищої освіти зорієнтована на виховання вільної і творчої людини, здатної до самовизначення в сучасних життєвих реаліях, повноцінної самореалізації та успішної самоорганізації своєї фахової діяльності. А успішність його навчання в закладі вищої освіти та подальший професійний розвиток залежать від усвідомлення себе активним суб'єктом навчального процесу, здатного осмислювати власну статусну позицію, свої дії та запрограмовані результати й встановлювати партнерські відносини з усіма іншими суб'єктами даного виду діяльності. Розвиток суб'єктної активності впливає на самоідентифікацію здобувача вищої освіти, на визначення його життєвих цінностей та пріоритетів, на вміння планувати свою діяльність, організувати й контролювати її на різних етапах виконання, критично мислити тощо.

Проаналізувавши підхід учених у площині педагогічних і психологічних засад до розуміння поняття «суб'єкт», який став широко розповсюдженим на початку XXI століття, можна визначити, що це – людина вищого рівня активності, здатна ініціювати свою діяльність, виявляючи індивідуальний набір інтелектуальних здібностей, власну мотивацію, здатність до самоорганізації та до саморегуляції особистості. Здобувач вищої освіти, тобто суб'єкт фахової